

УДК: 378 + 364. 442

Г.І. СЛОЗАНСЬКА

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ «CASEWORK» ЯК МЕТОДУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті проаналізовано основні підходи до трактування «casework»; визначено цілі і особливості його застосування в індивідуальній роботі з клієнтами в об'єднаній територіальній громаді (ОТГ); встановлено, що в основі «casework» лежить теорія 5 П, реалізація самого методу передбачає 5-етапну роботу соціального працівника. Розкрито базові принципи, теоретичні підходи застосування даного методу; охарактеризовано «план втручання» і «план догляду»; розкрито особливості адміністративної моделі і моделі інтенсивного догляду; висвітлено знання, вміння і навички, якими соціальний працівник має володіти для застосування «casework». Визначено навчальні курси, оволодіння якими допоможе майбутнім соціальним працівникам сформувавши відповідні компетентності для застосування даного методу.

Ключові слова: «casework», ведення випадку, методи соціальної роботи, територіальна громада, соціальний працівник.

Casework – соціальна робота з випадком / ведення випадку є одним із ключових методів соціальної роботи, який у XXI ст. набув особливої популярності і використовується соціальними працівниками у роботі з особами, які перебувають в складних життєвих обставинах (СЖО) і потребують сторонньої допомоги. Ведення випадку є індивідуальним методом соціальної роботи, що передбачає спільну діяльність соціального працівника і клієнта спрямовану на вирішення соціальних, психологічних й особистісних проблем клієнта за місцем його проживання через вивчення конкретних проблем, причин перебування особи в СЖО, умов її функціонування та надання індивідуальної соціальної і адресної допомоги.

Сьогодні в період розбудови в Україні системи надання якісних соціальних послуг за місцем проживання клієнта зазначений метод соціальної роботи має неодмінно бути на озброєнні у фахівців із соціальної роботи. Аналіз численних праць зарубіжних дослідників (В. Боехм, Г. Гамільтон, С. Дойл, Х. Пелрман, М. Річмонд та ін.) з теорії і практики соціальної роботи свідчить про ефективність застосування ведення випадку у наданні соціальної допомоги особам / сім'ям, які її потребують у межах громади. Проте, у вітчизняній науковій літературі відсутні праці, присвячені вивченню доцільності застосування означеного методу у роботі із жителями об'єднаної територіальної громади (ОТГ). Відсутня також інформація про готовність застосовування визначеного методу у роботі із жителями ОТГ випускниками спеціальності «Соціальна робота».

Мета статті – через вивчення основних підходів до застосування ведення випадку соціальними працівниками у роботі з клієнтом дослідити здатність використовувати зазначений метод на рівні ОТГ випускниками спеціальності «Соціальна робота» Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка (ТНПУ) на основі аналізу навчального плану бакалаврату означеної спеціальності.

Вперше «casework» як метод був застосований у теорії і практиці соціальної роботи наприкінці XIX ст. для позначення роботи соціального працівника з окремими особами та їх сім'ями задля усунення існуючих проблем. М. Річмонд у своїй праці «Соціальні діагнози» (1917 р.) визначила «casework» як метод соціальної роботи, що передбачає індивідуальну роботу (віч-на-віч) соціального працівника і клієнта та виділила два напрями його реалізації: прямий, що передбачає безпосередній вплив на клієнта та – непрямий, або опосередкований, що передбачає цілеспрямований вплив на оточення клієнта з метою покращення умов життєдіяльності самого клієнта [2, 177-191; 3]. С. Дойл у праці «Соціальна робота» зазначила більш раннє посилання на роботу працівника із конкретними випадками, що датується 1887 р., періодом, коли починається офіційний відлік історії становлення соціальної роботи як професійного виду діяльності [2, 177-191, 219-238]. Про роботу із конкретним випадком згадується і у другій частині книги «Соціальна робота», де йдеться про «дружніх візитерів», які, як представники благодійних організацій, спочатку в Лондоні, а потім у Канаді та США, відвідували бідних людей вдома і надавали їм допомогу та поради.

Тенденція допомагати тим, хто перебуває в скрутні відома ще з часів первісного суспільства. Проте, період кінця XIX початку XX ст. характеризується більш професійним підходом у побудові взаємовідносин між соціальним працівником і клієнтом із застосуванням професійних методів соціальної роботи, до яких відноситься «casework».

Аналіз чисельних праць зарубіжних дослідників свідчить про доцільність застосування означеного методу в індивідуальній роботі із клієнтом. На думку Ф. Свіфт «casework» варто використовувати у роботі з клієнтом з метою сприяння його розвитку та вирішення особистісних проблем, з якими він стикається у своєму соціальному оточенні через використання особистісного потенціалу. Про дієвість зазначеного методу говорять Ф. Холіз та Х. Пелрман [5]. Ф. Холіз допускає можливість застосування «casework» соціальними працівниками у вирішенні проблем, пов'язаних із соціальною адаптацією.

Варто зазначити, що у науковій літературі простежуються різні підходи до визначення самого поняття. В. Боехм розуміє «casework» як метод соціальної роботи, який передбачає інтервенцію в психосоціальні аспекти життя людини з метою покращення, відновлення, підтримки та підвищення рівня соціального функціонування особистості через його розвиток. Сафрад під зазначеним методом розуміє діяльність соціального працівника з метою надання допомоги індивіду у вирішенні проблеми, що виникла. М. Річмонд вважає «casework» мистецтвом налагодження кооперації із різними людьми задля задоволення їх особистісних або ж суспільних потреб [6].

Основною метою застосування «casework» є надання кваліфікованої допомоги соціальним працівником індивіду, який є його клієнтом у вирішенні психосоціальних проблем через особистісне залучення останнього і

формування у нього здатності до самостійного вирішення власних проблем зараз і в майбутньому. При цьому варто керуватися базовими етичними цінностями соціальної роботи.

«Casework» доцільно застосовувати у випадку якщо клієнт самостійно не може вирішити проблему; має проблеми із адаптацією, внаслідок чого не має здатності до самостійного обслуговування; має комплекс різноманітних проблем (соціальних, економічних, психологічних, медичних), вирішення яких потребує планування послідовності дій; має специфічну проблему і не може її вирішити без необхідної допомоги.

В основі методу лежить теорія 5 П. Х. Пелрман [5], основними елементами якої є: людина (person), проблема (problem), місце (place), кваліфікований фахівець (professionalrepresentative) і процес (process).

Застосування «casework» як індивідуального методу соціальної роботи передбачає п'ятиетапну роботу соціального працівника, що включає: діагностику проблеми клієнта, оцінку природи походження визначеної проблеми, розробку плану втручання і надання необхідних послуг, припинення втручання та оцінку успішності дій; базується на таких принципах: індивідуалізації; цілеспрямованого вираження почуттів; контрольованого емоційного залучення; прийняття клієнта таким як він є; неупередженого ставлення; права клієнта на самовираження [2]; конфіденційності; комунікації; у частій самосвідомості [4]. Визначено, що базовими теоретичними підходами застосування «casework» є: психодинамічний, біхевіористський, системний, комунікативний, кризового втручання, теорії ролей. При виборі того чи іншого підходу фахівець із соціальної роботи на рівні ОТГ має визначити доцільність його застосування, враховуючи особливості та бажання клієнта, свої можливості, наявні ресурси тощо.

«Casework» як метод соціальної роботи передбачає планування і погодження діяльності соціального працівника і клієнта. При чому, клієнт у цій взаємодії виконує роль активного учасника усіх передбачених планом заходів, є максимально залученим у процес прийняття рішень і вирішення власної проблеми. Кооперація соціального працівника і клієнта в напрямку вирішення проблем останнього може мати короткотерміновий або довготерміновий характер. Це залежить від складності проблеми, їх кількості, бажання самого клієнта працювати над їх вирішенням, досвіду соціального працівника та наявних у нього ресурсів. Особи із алкогольною, наркотичною, токсичною залежністю, із психічними і соматичними захворюваннями, люди похилого віку, люди із особливими потребами, як правило, є об'єктами довгострокової допомоги соціального працівника [3]. Умовно засуджені, особи, які вийшли із місць позбавлення волі, випускники інтернатних закладів, безробітні можуть бути об'єктами короткотермінової допомоги соціального працівника.

У науковій літературі для характеристики роботи із конкретним випадком використовують поняття «план втручання» і «план догляду». План втручання – це алгоритмічно вибудована діяльність, стратегія надання соціальних послуг, що передбачає реалізацію конкретних заходів, спрямованих на задоволення потреб клієнта і вирішення його проблем. Під «доглядом» розуміємо різнобічну допомогу, спрямовану на задоволення потреб клієнта.

В основі застосування методу ведення випадку науковці виділяють адміністративну модель та модель інтенсивного догляду. Відповідно до методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень ОТГ у сфері соціального захисту населення [1] фахівець із соціальної роботи у процесі надання соціальних послуг населенню буде апелювати до обох моделей. Адже, основними завданнями фахівця як суб'єкта надання соціальних послуг на рівні ОТГ, відповідно напрацьованої Міністерством соціальної політики України спільно із представника обласних, Київської міської державних адміністрацій моделі організації надання соціальних послуг в ОТГ, є: визначення індивідуальних потреб отримувача у соціальних послугах; складення індивідуального плану надання соціальних послуг; укладення договору між надавачем та отримувачем соціальних послуг; забезпечення якісного надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів соціальних послуг; внутрішній моніторинг і оцінка якості надання соціальних послуг. Згідно цієї моделі вироблено й алгоритм надання соціальних послуг фахівцями з соціальної роботи на рівні ОТГ. Алгоритмом передбачено, що фахівець, з допомогою використання діагностичного інструментарію, визначає громадян-клієнтів із жителів ОТГ, яких розділяє на тих, кому, в межах своєї компетентності, може надавати послуги і тих, вирішення проблем яких знаходиться поза його компетентністю [1]. Останніх він, після оцінки індивідуальних потреб у соціальних послугах, перенаправляє до відповідних суб'єктів надання соціальних послуг. Тих, хто є безпосередньо його клієнтом розподіляє за категоріями і починає працювати із кожним окремим випадком.

Процес, коли фахівець, після оцінки індивідуальних потреб об'єкта у соціальних послугах перенаправляє, скеровує його до інших професіоналів і продовжує координувати їхню діяльність визначається як адміністративна модель ведення випадку. Процес, коли фахівець самостійно надає кваліфіковану допомогу клієнту характеризується як модель інтенсивного догляду [3].

Аналіз наукової літератури із вивчення основних підходів до визначення і доцільності застосування «casework» як методу індивідуальної соціальної роботи з клієнтом дозволив нам виділити такі притаманні йому особливості:

- «casework» є методом соціальної роботи, який передбачає надання систематичної допомоги індивідам кваліфікованим соціальним працівником;
- клієнтами соціального працівника виступають як окремі індивіди так і їх сім'ї, у яких виникли особистісні проблеми будь-якого характеру (психологічні, соціальні, фізичні та інші);
- знання, досвід і наявні матеріальні ресурси є визначальними факторами ефективності роботи соціального працівника із клієнтами;
- робота соціального працівника і клієнта базується на взаємній довірі і приватних стосунках, які налагоджуються у взаємодії, що виникає при вирішенні проблем клієнтів або ж задоволення їхніх потреб;
- проблеми та потреби із якими стикаються соціальні працівники у роботі із індивідами різняться, тому інколи виникає необхідність у залученні додаткових, вузькоспеціалізованих фахівців до їх вирішення;
- процес застосування «casework» включає: наявність розвиненої системи соціальних служб державної і недержавної форм власності, які працевлаштували кваліфікованих фахівців, здатних надавати якісні

пролонговані соціальні послуги клієнтам, які звертаються за допомогою; добровільність заяви на отримання соціальної послуги з боку клієнта.

Для ефективного застосування «casework» як індивідуального методу соціальної роботи з клієнтом соціальний працівник має володіти знаннями, вміннями і навичками із діагностики проблеми та методики її вирішення через активне залучення самого клієнта. Для цього фахівець має: мати здатність налагоджувати взаємодію, тісні, довірливі стосунки, комунікацію із клієнтом через прояв хорошого ставлення до нього; створювати приязну атмосферу задля конструктивної взаємодії із клієнтом; уважно, терпляче вислухати клієнта, не перебиваючи чи критикуючи його; правильно формулювати та вчасно задавати запитання; вміти застосовувати методику глибинного інтерв'ю для виявлення проблем клієнта, вміти нотувати саму проблему після інтерв'ю; налагоджувати партнерські стосунки із іншими фахівцями, соціальними службами, установами чи організаціями задля вирішення проблем клієнта; мати адекватну самооцінку, нести особисту відповідальність за виконання своїх обов'язків, тримати отриману у роботі з клієнтом інформацію в таємниці; вміти визнавати свої помилки та не давати клієнту марної надії.

Відповідні вміння і навички соціальний працівник має підтвердити знаннями із: діагностики з метою виявлення самої проблеми чи ряду проблем клієнта, та взаємозалежності між ними; соціології, психології, фізіології, економіки та інших поведінкових наук про природу людини, її проблеми; основ захисту дитинства, для того, щоб здійснювати захист дітей, які перебувають в СЖО; профілактики для того, щоб попередити, виявити та профілакувати бездоглядність та безпритульність, соціальне сирітство; соціального супроводу для здійснення супроводження дітей, які перебувають під опікунством, у будинках сімейного типу тощо; культурології для оволодіння знаннями про культурне різноманіття, етнічні особливості громадян, жителів ОТГ, їхні традиції, звичаї, особливості мови; системи соціальних служб в Україні, специфіку їх діяльності на мікро-, мезо- та макрорівнях, категорії клієнтів із якими кожна працює та перелік послуг які надає; застосування методу «casework» в процесі роботи із клієнтом; етики соціальної роботи задля дотримання етичних принципів, цінностей у професійній діяльності [4].

Означені вище компетентності формуються під час теоретичного навчання майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах та проходження практичної підготовки у різних соціальних службах, установах та організаціях. Аналіз навчального плану, за яким здійснюється підготовка майбутніх фахівців на кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи ТНПУ імені В. Гнатюка свідчить про наявність навчальних дисциплін, окремі модулі яких забезпечать формування відповідних компетентностей. До них ми відносимо: «Соціологію» (Модуль 1. Основи соціології, Модуль 2. Галузеві соціології), «Психологію» (Модуль 1. Загальна психологія, Модуль 2. Вікова психологія, Модуль 3. Соціальна психологія), «Соціальну політику» (Модуль 1. Основи соціальної політики, Модуль 2. Молодіжна політика), «Економіку» (Модуль 1. Основи економіки, Модуль 2. Економіка в соціальній роботі), «Соціальну діагностику та профілактику» (Модуль 2. Методи соціальної діагностики), «Етику професійної діяльності» (Модуль 1. Теоретико-методологічні основи соціальної роботи, Модуль 2. Етичні аспекти у професійній діяльності соціального працівника), «Основи професійної комунікації» (Модуль 1. Налагодження комунікацій: теорія і практика), «Соціальне партнерство» (Модуль 1. Основи соціального партнерства), «Технології соціальної роботи» Модуль 4. Індивідуальні та групові технології соціальної роботи). В межах навчальної діяльності студентам бакалаврату запропоновано на вибір дисципліну «Практикум із соціальної роботи» (Модуль 2. «Casework» у соціальній роботі)», яка розкриває особливості застосування зазначеного методу соціальної роботи в громаді в деталях.

Практика майбутніх соціальних працівників також має велике значення у процесі їх професійної підготовки до застосування методу ведення випадку. Зокрема, студенти 4 курсу спеціальності «Соціальна робота» ТНПУ мають можливість практикувати зазначений метод в процесі проходження виробничої практики, яка, згідно навчального плану, триває 4 тижні. Студенти самостійно визначаються із базою практики та обирають із запропонованого списку соціальну службу державної та недержавної форм власності, яка розташована у м. Тернопіль та має укладений договір про співпрацю із університетом і здатна забезпечити якісне проходження практики студентів.

Тому, можна стверджувати, що «casework» є ефективним методом соціальної роботи, який використовується на мікрорівні у роботі з клієнтом з метою вирішення його проблем. Аналіз навчального плану спеціальності «Соціальна робота» свідчить про спроможність застосовувати зазначений метод випускниками на практиці. Проте, виникає проблема із легітимністю застосування «casework», оскільки в Україні немає належного нормативно-правового забезпечення та методичних рекомендацій щодо запровадження цілісної моделі надання соціальних послуг клієнту на рівні ОТГ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Практика социальной работы / под ред. К. Ханвея и Т. Филпота. – К., 1996. – С. 177-191, 219-238.
2. Соціальна робота: В 3 ч. / А.М. Бойко, Н.Б. Бондаренко, О.С. Брижовата [та ін.]; за ред. Т.В. Семігіної та І.М. Григи. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 224 с. Ч. 2: Теорії та методи соціальної роботи.
3. Dearling A. The Social Welfare Word Book / A. Dearling. – Trowbridge: Longman. – 203 p.
4. Hamilton G. Theory and Practice of Social Casework / G. Hamilton. – Columbia University Press: New York. (2nd ed.), 1951.
5. Perlman H.H. Social Casework: A Problem-solving Process / H.H. Perlman. – The University of Chicago Press, Chicago, 1957. – 267 p.
6. Rengasamy S. Social Case Work [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.scribd.com/doc/47237362/Social-Case-Work-Working-with-Individuals>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

REFERENCES

1. Praktyka socialnoi roboty / pid. red. K. Xanvey, T. Philport. – K., 1996. – S. 177-191, 219-238.
2. Sotcialna robota: V 3 ch. / A.M. Wojko, N. B. Bondarenko, O.S. Bryzova [ta in.]; za red. T.V. Semyginoi ta I.M. Grygy. – K.: Vud. dim «Kyuevo-Mogylanska academia», 2004. – 224 s. Ch. 2: Teorii ta metody sotcialnoyi roboty.

3. Dearling A. The Social Welfare Word Book / A. Dearling. – Trowbridge: Longman. – 203 p.
4. Hamilton G. Theory and Practice of Social Casework / G. Hamilton. – Columbia University Press: New York. (2nd ed.), 1951.
5. Perlman H.H. Social Casework: A Problem-solving Process / H.H. Perlman. – The University of Chicago Press, Chicago, 1957. – 267 p.
6. Rengasamy S. Social Case Work [Elektronnyy resurs]. – Rezhum dostupy: <https://www.scribd.com/doc/47237362/Social-Case-Work-Working-with-Individuals>. – Zagol. z ekranu. – Mova angl.

А.И. СЛОЗАНСКАЯ. ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ПРИМЕНЕНИЮ «CASEWORK» КАК МЕТОДА СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В ОБЩЕСТВЕ

В статье осуществлен анализ основных подходов к трактовке «casework»; определены цели, особенности применения «casework» в индивидуальной работе с клиентами на уровне объединенной территориальной общины (ОТГ). Установлено, что в основе метода «casework» лежит теория 5 П, реализация метода предполагает 5-этапную работу социального работника. Раскрыты базовые принципы, теоретические подходы данного метода. Охарактеризован «план вмешательства» и «план ухода»; раскрыты основные подходы к пониманию административной модели и модели интенсивного ухода; освещены знания, умения и навыки, которыми социальный работник должен обладать для применения «casework». Определены учебные курсы, овладение которых поможет будущим социальным работникам сформировать соответствующие компетентности для применения данного метода.

Ключевые слова: «casework», ведение случая, методы социальной работы, территориальная община, социальный работник.

H.I. SLOZANSKA. TRAINING OFFUTURE SOCIAL WORKERS FOR USING OF “CASEWORK” IN LOCAL COMMUNITIES

The articles dedicated to the analyzes of the main approach esto the interpretation of “casework”; it is defined the purpose, the necessity of its using and its features in individual work with clients at the level of united local community (ULC). It is established that «casework» is based on the theory of 5 P and its implementation involves a 5-phased work of social worker. The article deals with basic principles, theoretical approaches that underpin the process of this method applying. It is determined the term “intervention plan” and “care plan” that underlie the intervention; it is pointed out the basic approaches to understanding the administrative and intensive care models of the «casework», the peculiarities of their application in different types of work with clients of ULC; it is highlighted the knowledge and skills that social worker should have for effectively using of «casework» with a client. Based on analysis of the curriculum of the specialty “Social work” at Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University it was defined courses, which help the future social workers to establish appropriate competence for applying of this method.

Key words: «casework», social work methods, local community, social worker.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф., член-корреспондент АПСН І.В. Малафік.

Одержано редакцією 11.05.2017 р.

УДК: [37. 013. 42 - 051: 159. 955. 4]: 792

І.Б. ЛЕВЧУК

РЕФЛЕКСІЙНИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТЕАТРУ В ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У науковій статті проаналізовано особливості організації та діяльності соціально-психологічного театру. Закцентовано на ролі рефлексійного впливу соціально-психологічного театру в профілактичній та корекційній роботі соціального педагога. Виокремлено, що завдяки рефлексії, яка супроводжує театральну гру, її учасник отримує ефективні інструменти власної корекції особистих поведінкових стереотипів.

Ключові слова: соціально-психологічний театр, рефлексія, форум-театр, соціальний педагог, профілактично та корекційна діяльність.

Важливе значення у вихованні особистості належить інноваційним формам роботи, однією з яких є створення та діяльність соціально-психологічного театру, що активно формує суспільно-психологічний ідеал, демонструючи його у вигляді певних образів, з допомогою яких соціально-психологічні ідеї, моральні норми, життєві цінності перетворюються в особистий досвід людини, органічні набутки її характеру. Особливо вагомий виховний потенціал має театральне мистецтво, в якому життя відтворюється живою, конкретною людською дією. Сила емоційно-почуттєвого та ідейно-психологічного впливу театральної гри робить її одним із найефективніших соціально-педагогічних та психологічних засобів формування ціннісних орієнтацій підлітків, створення умовної реальності, в якій підлітки вчать визначати і розвивати свої потреби, інтереси, загальну спрямованість життєвого шляху. Тому організація в навчальному закладі соціально-психологічного театру як засобу здійснення соціально-профілактичної, корекційної та виховної роботи є досить актуальною. [7].

У зв'язку з цим метою нашої наукової розвідки є аналіз процесу створення та організації соціально-психологічного театру, зокрема його рефлексійний вплив в роботі соціального педагога.

Значними для аналізу організації та здійснення профілактичної, корекційно-розвивальної діяльності соціально-психологічного театру є наукові праці Безпалько О.В., Гук Л.О., Жеребнєвої Л.В., Заверико Н.В., Клочан Ю.В.,

© І.Б. Левчук, 2017